

Diplomácia a történelem mérlegén

Tanulmányvázlat

Az európai diplomáciai rendszer a 16–17. század terméke. A modern állami adminisztrációk, az államvezetés szakszerűsödésének kora ez. A diplomácia elsődleges szerepe: egyeztetni az államok céljait. Elkerülni a feszültségek korábban elsődleges elintézési módját, a háborút. Vagyis: a diplomácia eszköz az államközi vitás kérdések békés úton történő elintézéséhez.

A diplomácia kifejlődése a 19. században a polgári államrendszer részeként következik be; a külügyminisztériumi szakapparátus nélkülözhetetlen része a politikának. (Utalni: egy-egy követ helyett már szakapparátus dolgozik: gazdasági szakértők, konzuli hálózat stb. Sőt az államok gazdasági, kulturális apparátusainak is saját külügyi szakértői vannak.) A 19. században formálódnak ki a nemzetközi diplomáciai rendszer szervei: a több állam által szavatolt békeszerződések, konferenciák. – Az első ilyen modern intézménynek a bécsi kongresszust (1815) tekinthetjük, amelyik a Napóleon feletti győzelemben részes (Franciaország-ellenes) hatalmak kollektív megegyezése volt, az egyes államokon immár túlhaladó terület (Európa) „nyugalmának”, hagyományos állami rendszerének biztosítására. – Jogos lehet a kérdés: az 1919–1920. és 1946–1947. évi békeszerződések mennyiben jelentenek többet, mint a katonai győztesek „jogának” érvényesítése nemzetközi politikai szankciókkal?

Az államok közötti diplomáciai érintkezések csúcsteljesítménye az állandó nemzetközi szervezetek kialakulása. Rendszeresedése a 20. században következik be. Előzményei...

Hónapok óta kész a História-cikk, egy nagyobb tanulmány vázlata, az európai klasszikus diplomácia történetéről a 17–20. században, arra a kérdésre: hogyan vizsgáztak a méregdrágán fenntartott, szmokingos-fogadásos apparátusok a két háború közötti konfliktusok idején. S vajon mennyire képes ez az intézmény megfelelni századunk immáron „államok” feletti problémáinak (környezetvédelem, emberi-kisebbségi jogok stb.). S a kidolgozás közben, tegnap, a budapesti tüntetés a Román Nagykövetség előtt. A napi gyakorlatban vizsgázzik a diplomácia, államok közötti konfliktusok elintézésének, feloldásának lehetősége; amiről mi, történészek, a jelen társadalmának beszélni kívánunk.

Az ok az 1918–46 között történtek?

Tömegek élik meg örömmel a nemzeti érzés felszabadulását. Felvonulás engedélyeztetten. Szomszédos ország magyar kisebbsége érdekében. A tömeg teszi, mit indulatai, régi sérelmei keltettek. Imponáló fegyverreltséggel. De holnap ők is, mint barátaim most – jogászok, mérnökök – megkérdezik: mit tett, mit tesz az adminisztráció? És az írástudók? Mária vásár kérdések feszülnek a történetírásnak: mi vezetett ide? Igyekezünk – úgymond – választ keresni: miért nem alakultak ki diplomáciai, nemzetközi intézmények, melyek a térség szomszédos államainak vitás kérdéseiben megoldásokat keresnek, mint másutt a világon. Mit mutat a magyar diplomácia története? Talán azért volt tehetetlen mindaddig a politika – s hagyta, hogy indulatokká fekélyesedjenek a két szomszédos nép surfódásai –, mert az államnak nem is volt önálló külpolitikája? Figyeli-e történetírásunk, hogy a Szovjetunióban történészek boncolgatják Magyarországon szokatlan kritikái hangon a sztálini rendszer 1930–1980 közötti külpolitikáját? (Éppen térségünkkel kapcsolatban a hazai értelmiség új favorizált könyvatosát, a Cikket a szocialista sajtóból-t – MTI kiadvány – idézik szovjet történésztől: miért vezetett a sztálini belpolitika „elkerülhetetlenül hegemonizmushoz és nagyhatalmi-sághoz a külpolitikában?”) Talán ezért sem iskolázódhatott az adminisztráció: mit kell tennie konfliktus esetében? Az utóbbi időben – mondják – végre láthatóvá válik, mozogni kezd a közönség előtt is a diplomáciai kar, de milyen volt állaga, készsége 40 esztendeig?

További emocionális, indulatok keltette kérdések. És a történetírás? A hatvanas évek nagy szellemi változásai elmozdították-e eléggé gondol-

kódásunkat a „győztesek–vesztesek” 1920 és 1945 óta ránk nehezedő értékelési kiindulópontjaitól? Elgondolkoztató, szomorúságot keltő kérdések. – Egyetértünk, kérdezők és kérdezettek: valóban, az 1988. évi helyzet nem érthető 1918–20, 1939–41, 1945–47 nélkül. Soroljuk külpolitikánk történetéről író kollégáink (Ránki György, Juhász Gyula, Ormos Mária, Ádám Magda, L. Nagy Zsuzsa, Kerekes Lajos, Tilkovszky Loránt, Diószegi István, Balogh Sándor munkáit. A História cikkeit is.

1918–20-ról, Trianonról elfogadják történetírásunk választ Ismert: nagyhatalmi (angol–francia) érdekek segítették a térségek: nemzeteit államalkotáshoz, vagy éppen területgyarapodáshoz. Helyeslik: nincs történetíró Magyarországon, ki elvitatná a szlovákoktól, délszlávoktól, románoktól az államalkotás örömét. De vajon tiltakoztunk-e – így a kérdés – miért oly kevés a történetíró szomszédainknál, elvtársainknál (beleértve a Szovjetuniót is), aki figyelmét a területszerzések koráról írva a sokmillió magyar kisebbségre is fordítaná. Míg mi a nemzetiség-politika feltárására, nacionalizmusunk történetének feltárására is oly nagy gondot fordítunk.

1938–41-ről, Magyarország területrevízióiról csak azt a választ értik, amelyik rámutat: ugyanúgy, mint az első világháború után a nagyhatalmi érdekek döntöttek határokról, területcsatolásokról. Csak most más hatalmak (Németország és a Szovjetunió) rajzolják át a térség határait a maguk védelmi–terjeszkedő érdekeiknek megfelelően. S most a korábban károsodott Magyarország jut területi „kedvezményekhez” szomszédai rovására. – De vajon – kérdik – miért nem beszélnek tankönyveink, kézikönyveink arról: a revíziók nem egyszerűen Németország, hanem Németország és a Szovjetunió területrendezési akcióival egy időben történhettek. (Az asztalra teszük Magyarország történeti kronológiája 3. kötetét: 1938 őszén, Csehszlovákia felbontásakor Németországgal, 1940 nyarán a Szovjetunióval napra egyezően követelte Magyarország az 1918. évi cseh és román „területszerzemények” visszaadását.)

1945–47-ről fegyverszünetekről, békeszerződésekről elfogadják válaszukat: Magyarország elvesztette a részben visszaszerezett területeket, mivel belépett a Szovjetunió és a szövetségesek elleni háborúba. S elismerik, dicséretes, hogy történetírásunk kimutatja a nagyhatalmi taktikák, sőt az állami határokon is felülemelkedő megbékélési, sőt föderációs törekvéseket.

Az ok mégis az 1948 utáni fejlődés?

De miért hallgat történetírásunk arról, úgymond: 1945, majd 1948 után a térség nemzeti problémái ismét nagyhatalmi politikáknak rendelődtek alá. Miért nem beszélünk arról, ami 1948 után történt a térség külpolitikai rendszerének átértékelésére voltak-e törekvések? Az SZKP KB 1956. október 30-i határozatát említik, a Szovjetunió és a szocialista országok viszonyának felülvizsgálatáról. – Egyáltalán, mit tett a Szovjetunió és a befolyási övezetébe került kis nemzetek régi konfliktusainak megoldásáért 1948–1985 között? Vajon mennyire gátolta a térségben a sztálini modell érvényre juttatása az egymás közti konfliktusok felszínre kerülését, de egyben a feloldási folyamat megindulását is? Mit kínált és kínál e modell e téren? (Ismét a szovjet történész cikkét idézik: „Nem váltak be azok a számítások, hogy a szocializmus keretei között a kapcsolatok a párton belül „demokratikus centralizmus” szigorú elveire épülhetnek, s ez biztosítja a szocializmus egységét.”)

Miért idegenkedik történetírásunk a már történelemmé lett hatvan–hetvenes évek leírásától, amely ezt a külpolitikai modellt változtatlanul konzerválta? Nem az eddigi modell gyökeres nemzetközi szintű újragondolása adhat csak lehetőséget a közös nemzeti bajok orvoslására? Elgondolkoztunk-e azon, mi történészek, kérjük, hogy akik tüntettek, azt hitték, csak Románia politikája ellen tüntettek, pedig valójában akaratlanul is az ellen a rendszer ellen mentek az utcára, amelyik ezt a konfliktust kitermelte: a sztálini rendszer ellen?

Igen, igen... A sorjázó kérdések visszautasíthatók: mondhatnánk, mi már mi mindent közöltünk – így az 1956. október 30-i nyilatkozatot is; s hogy mi igenis olvassuk a Lityerturnaja Gazetát; s azután a gyakran használt formula: egyébként is nálunk ez még a politika dolga... De gyenge válaszok lennének. Inkább vegyük elő korábbi műveinket, rendezzük újra céduláinkat. Mert nem csak az lehet igaz, amit gyakran mondunk: 1988 külpolitikai konfliktusa, felvonulása nem érthető meg Trianon, területrevíziók, második világháborút záró békék története nélkül. De lehet, hogy igaz: 1948–1985, a sztálini rendszer történetének feltárása nélkül nem értjük mélyen Trianont, területrevíziókat, béke-rendszereket. S ez mégis csak a történész dolga...

GLATZ FERENC